

Çocuğa Yönelik Teknolojik İhmal ve İstismar

Hakan KARAMAN¹ Hülya AYHAN²

Öz: Çocuk ihmal ve istismarı geçmişten günümüze kadar güncelliğini koruyan bir konu olmuştur. Genel anlamıyla bir çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarını göz ardı etmek ihmal, çocuğa bilerek zarar verecek her türlü söz ve davranış ise istismar olarak tanımlanabilir. Gelişen teknoloji ile birlikte dijital aletler günlük yaşamın vazgeçilemez bir parçası haline gelmiştir. Bu dijital cihazlar insanlara çok büyük imkân ve kolaylıklar sunmaktadır. Ancak doğru ve dengeli kullanılmadığında çeşitli zararları olabilmektedir. Çocukların dijital aletleri kontrolsüz şekilde kullanmaları sonucu zararlı içeriklere maruz kalmaları ve bağımlı hale gelmeleri tıpkı istismar gibi ruhsal, bedensel ve sosyal açıdan gelişimlerine zarar vermektedir. Çocukların bakım ve sağlığından ebeveynleri ve ilgili diğer yetişkinler sorumludur. Dolayısıyla çocukların dijital aygıt kullanım alışkanlıkları genelde ailede oluşmaktadır. Araştırmalara göre ebeveynler dijital cihazları çocuklarına; kendi işlerini yapmak, yemek yedirmek, sakinleştirmek ve ödül şeklinde bir bakıcı gibi kullandırmaktadırlar. Kullanım yaşı bebeklik dönemine kadar gerilemiştir. Bu sorunlar görece daha çok bilinen istismar türleri olan fiziksel, duygusal ve cinsel istismar sonucunda da yaşanabilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı “teknolojik ihmal ve istismar” kavramına yönelik açıklık getirmektir. İnternet ve ilintili dijital cihazların yetişkinler tarafından çocuk istismarı amacıyla kullanılmasına veya çocuğun bedensel, ruhsal ve sosyal açılardan gelişimsel ve sağlık sorunlarına yol açacak şekilde kullanmasının onaylanmasına veya buna zemin hazırlanmasına teknolojik istismar denilebilir. Teknolojik ihmal ise, dijital cihaz kullanım biçiminin çocuk için zararlı olmasına rağmen bu durumun göz ardı edilmesi

¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler ABD Doktora Programı hakankaraman89@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7207-2527

² İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler ABD Doktora Programı hulyaayhan85@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2301-411X

veya çocuğa dijital cihazları sağlıklı kullanmak konusunda rehberlik yapılmaması şeklinde açıklanabilir. Çocuk sorumluluğu taşıyan bireyler, çocuklarına teknolojik imkânları ve özellikle dijital cihazları sağlıklı ve yararlı bir şekilde kullanmayı öğretmeli, siber dünyada yaşayacakları sorunlara karşı onları korumalıdırlar.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik İhmal, Teknolojik İstismar, Ebeveyn ve Çocuk.

Technological Neglect and Abuse Against Children

Abstract: Child neglect and abuse has been a current issue from past to present. In general, ignoring a child's developmental needs can be defined as neglect, whereas any word or behavior that will knowingly harm the child can be defined as abuse. With the developing technology, digital devices have become an indispensable part of daily life. These digital devices offer people great possibilities and conveniences. However, if it is not used properly and in a balanced way, it can cause various damages. Exposure and addiction of children to harmful content as a result of their uncontrolled use of digital devices, just like abuse, it harms their mental, physical and social development. Parents and other relevant adults are responsible for the care and health of the children. Therefore, children's digital device usage habits are generally formed in the family. According to research, parents use digital devices to do their own chores, feed their children, calm their children, and as a caregiver in the form of rewards. The age of use of digital devices declined until infancy. These problems can also be experienced as a result of physical, emotional and sexual abuse, which are more common types of abuse. In this context, the aim of our study is to describe the use of technological equipment in a way that causes health problems in children as "technological negligence and abuse". The use of the internet and related digital devices by adults for child abuse or the approval or preparation of the use of the child in a way that causes developmental and health problems in terms of physical, mental and social aspects is called technological abuse. Technological negligence, on the other hand, is that although the use of digital devices is harmful for the child, this situation is ignored or the child is not guided to use digital devices properly. Individuals with responsibility for their children should teach their children to use technological devices in a healthy and beneficial way and protect them against the problems they will experience in the cyber world.

Keywords: Technological Neglect, Technological Abuse. Parent and Child.

Giriş

Tarihte yaşanan olayların arkasında yatan motivasyonları psikoloji ve tarih biliminin verilerini kullanarak açıklamaya çalışan “psikotarih” biliminin üzerinde çalıştığı en temel konulardan biri de çocuk istismarıdır (DeMause, 1995). Psikotarihe göre hangi çağda olunursa olunsun çocuk yetiştirme stilleri, toplum-ebeveyn ve çocuk arasındaki aracı rolünü devam ettirmektedir. Uzun vadeli düşünüldüğünde ise bu stillerin destekleyici-geliştirici olmasının toplumu ve insanlığı ileri taşıdığı, şiddet ve istismar odaklı olmasının ise savaşlar ve şiddet olayları gibi olumsuz yaşam olaylarına sebep olduğu görülmektedir. Psikotarihe göre insanlık tarihi çocuk ihmal ve istismarı üzerine kuruludur ve geçmişten günümüze kadar olan sürece bakıldığında çocuk yetiştirme stillerinin daha çok şiddet odaklı olmaktan sevgi ve empati odaklı olmaya doğru ilerlediği görülmektedir. Tarihe bakılınca çocukların kurban edildiği, çocuk terbiyesi adı altında işkencelere maruz kaldığı, ağır işlerde çalıştırıldığı, cinsel sömürüye maruz kaldığı toplumsal ve kültürel yapılardan sevgi, saygı ve empati odaklı çocuk yetiştirme tarzlarına doğru yavaş seyirli bir ilerleme olduğu görülmektedir (DeMause, 1995; Öztürk, 2016). Bu bağlamda yapılan araştırma, yayın ve aktüel yaşam olaylarına bakıldığında çocuk istismarının hem Türkiye’de hem dünyada uzun yıllardır güncelliğini koruyan bir konu olduğu söylenebilir (Ziyalar, 2020).

İstismar olayları teknolojik gelişmelerin yansıması ile günümüzde kendisine yeni bir mecra bulmuştur. Örneğin internet üzerinden çocuk cinsel istismarı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkabilmekte veya dijital cihazları doğru ve dengeli kullanmayan çocuklar sağlık sorunları yaşayabilmektedir (Mustafaoğlu ve Yasacı, 2018; Çalışkan, 2019). Günlük yaşamımızı çokça kolaylaştıran dijital cihazların kullanılış şekline ve amacına göre hem yararlı hem zararlı olabildiği çok açıktır. Ancak yaşanan tüm sorunlara rağmen sağladığı kolaylıklardan ve değişen toplum yapılarından dolayı kullanım alanlarının genişlediği gözlenmektedir.

Hızlı kentleşme ve nüfus artışı yaşanması, sosyal bağların zayıflaması, çocuk ve gençlerin spor ve kültür etkinliklerine ulaşımının kısıtlı olması, bunlara karşın teknolojiye ulaşımın rahat ve hızlı hale gelmesiyle akıllı cihazlara yönelim artmıştır (Albayrak ve Balcı,

2014). Fotoğraf, bilgi, yazı, haber vb. içeriklerin kolayca aktarılıyor olması beraberinde oyun, eğlence ve iş amacıyla kullanılan internet ve bağlantılı cihazlar evde ve eğitim ortamlarında vazgeçilmezimize haline gelmiştir (Plowman, Stevenson, Stephen ve McPake, 2012; Kırık, 2014). Türkiye İstatistik Kurumu (2020) "Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması" verilerine göre 16-74 yaş arası bireylerde internet kullanım oranı 2009 da %38 iken 2020 yılında %79 olmuştur. Yine aynı istatistik verilerine göre 2009'da internet erişimi olan hanelerin oranı % 38,1 iken 2020 yılında bu oran %90,7 olmuştur. Hane halkı araştırmasında çocukların kullanım oranları ile ilgili ayrıca istatistik bulunmamaktadır ancak günlük yaşamda bu denli yaygınlaşan kullanımın çocuklarında kullanım oranını artırdığı söylenebilir.

Gelişen ve yaygınlaşan teknoloji insanlığa yeni siber ortamlar ve imkânlar sunmaktadır. Eğitim, iş, eğlence, sosyalleşme, evlilik, aile, çocuk yetiştirme gibi olgular yeni zamanlarda yeni zeminler bulmuştur. Gerek anne babalar gerekse diğer sorumlu yetişkinler teknolojiyi sağlıklı kullanmak ve çocuklarına sağlıklı kullanmayı öğretmekle sorumludurlar. Ancak araştırmalar ebeveynlerin kendilerine zaman ayırmak ve ev işlerini yapmak amacıyla çocuklarına dijital cihaz kullandırdıklarını göstermektedir (Toran, Ulusoy, Aydın, Deveci ve Akbulut, 2016). Bu sağlıksız kullanım şeklinin çocuklara, bağımlılıktan obeziteye, uyku sorunlarından şiddet eğilimine kadar uzanan geniş bir alanda zararları olmaktadır (Mustafaoğlu, Zirek, Yasacı ve Özdiçler, 2018). Bu zararlı durumlar, genelde daha çok bilinen ve uzun yıllardır çeşitli araştırmalar yapılan istismar türleri olan fiziksel, duygusal ve cinsel istismar sonucunda da çocuklarda görülebilmektedir (Taner ve Gökler, 2004). Bu açıdan çalışmanın amacı dijital cihazların ebeveyn ve çocuklar tarafından problemli bir şekilde kullanılması sonucu çocuklarda oluşan zararlardan yola çıkarak teknolojik ihmal ve istismar kavramına açıklama yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda ilk bölümde teknolojik ihmal ve istismar kavramları açıklanmış, ikinci bölümde teknolojik ihmal ve istismar kapsamında değerlendirilebilecek araştırma örneklerine yer verilmiş, üçüncü ve son bölümde ise genel değerlendirme yapılarak öneriler sunulmuştur. Bu çalışmanın ana teması araştırmalardan yola çıkarak çocuk ihmal ve istismarına farklı bir açıdan bakılmasını

sağlayabileceği düşünölen çöcuğa yönelik teknolojik ihmal ve istismar konusuna açıklama getirmektir.

İstismardan Teknolojik İstismara

Arapça kökenli olan istismar kelimesi “birinin iyi niyetini kötüye kullanma “ ve “sömürme” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021). Çöcuęa yönelik istismar konusunda ise bugüne kadar, birbirinden küçük farklarla ayrılan birçok tanım yapılmıştır. Çöcuęun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen, bir yetişkin, toplum veya öлке tarafından bilinçli veya bilinçsiz olarak yapılan davranışlar istismar olarak kabul edilmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2020). Bu tanımlama aynı zamanda çöcuğun istismar olarak algılamadığı veya yetişkinin istismar olarak görmediğı davranışları da kapsar niteliktedir. Yani istismarın çöcuğ tarafından kesin olarak algılanıyor olması veya yetişkin tarafından bilinçli olarak yapıyor olması şart değildir. Çöcuęa yönelik kötü muameleler; ihmal, fiziksel istismar, cinsel istismar ve duygusal istismar olarak 4’e ayrılmaktadır. Çöcuę ihmali ise fiziksel ihmal ve duygusal ihmal gibi alt kategorilere ayrılabilir (Ziyalar, 2020). Özet olarak denilebilir ki bir çöcuğa fiziksel, duygusal ve cinsel yönden kötü davranılması çöcuğ istismarı kapsamında değerlendirilir (Koca, 2012).

Siber ortam çeşitli fırsatları barındırdığı gibi hem yetişkinlerin hem de çöcuğların zarar görüp mağduriyet yaşamalarına da sebep olabilmektedir. İstismar olaylarının internet ortamında gerçekleşmesine emniyetin kriminal literatüründe “çevrimiçi çöcuğ istismarı” denilmektedir (Çalışkan, 2019). En sık karşılaşılan durum ise çöcuğlara karşı temas içermeyen cinsel istismar suçunun işlenmesi ve sonrasında materyal elde edilerek bu materyalin cinsel doyum için ve tehdit-şantaj yoluyla da teşhircilik, röntgencilik ve fiziksel birliktelik altyapısı için kullanılmasıdır. İnternet ve ilintili aygıtların yaygın kullanımı bir taraftan faillerin yakalanması konusunda faydalı olurken diğer taraftan maalesef istismarcılara bu kanaldan da bir kapı açmıştır. Tekrar vurgulamak gerekirse failler cinsel tatmin ve/veya materyal sağlamak için online ortamda çöcuğlara ulaşabilmekte ve çöcuğ ruh sağlığı için ciddi riskler oluşturmaktadır (Çalışkan, 2019; Özçalık ve Atakoğlu, 2021).

Daha çok romantik ve genel insan ilişkilerinde teknolojinin kötüye kullanılması anlamında kullanılan dijital taciz ve istismar kavramları çevrimiçi istismar mantığına benzer şekilde kullanılmaktadır. Dijital istismar bir insanın teknolojik aygıtlar vasıtası ile başka insanları taciz etmesi, zarar vermesidir (Powell ve Henry, 2017). Bunlar daha çok; sosyal medyada sahte hesap açıp insanları kandırmak, başkasının cihazının içine erişmek, konum izlemek, başkasının özelini sanal platformlarda paylaşmak, rıza dışı cinsel fotoğraflar yollamak, sahte telefon, mail ve konum kullanmak ve başkasına ait ses ve yüzün pornografi benzeri videolara eklenmesi yoluyla gerçekleşen teknolojinin kötüye kullanımı şeklinde açıklanmaktadır (Yale University, 2021).

Yukarda bahsedilen çevrimiçi ve dijital istismar konusu ile ilgili kaynaklar (Çalışkan, 2019; Powell ve Henry, 2017) incelendiğinde aktüel yaşamda var olan çocuk cinsel istismarı gibi bir suçun fail tarafından teknolojik imkânlar marifetiyle gerçekleştirilmesinin kastedildiği görülmektedir. Yani direkt olarak bir fail ve işlediği suçtan mağdur olan bir başka insan söz konusudur. Bu çalışmada bahsedilen teknolojik ihmal ve istismar ise çevrimiçi istismarı da kapsar nitelikte ancak daha geniş bir kavramdır. Çünkü bir çocuğun çeşitli sebeplerle telefon/tablet/bilgisayar gibi teknolojik aletler ile saatlerce kontrolsüz bir şekilde vakit geçirmesi de bilinen istismar türleri gibi ruhsal ve bedensel zararlar ile sonuçlanabilmektedir. Dolayısıyla bu durumda bir tür istismar olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde teknolojik ihmal ve istismar: *“İnternet ve ilintili dijital cihazların yetişkinler tarafından çocuk istismarı amacıyla kullanılmasına veya çocuğun bedensel, psikolojik ve sosyal açılardan gelişimsel ve sağlık sorunlarına yol açacak şekilde kullanmasının onaylanmasına veya buna zemin hazırlanmasına teknolojik istismar denilebilir. Teknolojik ihmal ise, dijital cihaz kullanım biçiminin çocuk için zararlı olmasına rağmen bu durumun göz ardı edilmesi veya çocuğa dijital cihazları sağlıklı kullanmak konusunda rehberlik yapılmamasıdır.”* şeklinde açıklanabilir. Teknolojik ihmal ve istismar davranışları; çocuğun kontrolsüz-sansürlü-filtresiz bir şekilde ekranla baş başa bırakılması, yemek, uyku, tuvalet gibi fizyolojik ihtiyaçlarını gidermesi için kullanılması, çocuğu oyalamak, susturmak veya kendi işlerini yapmak için dijital alete yönlendirilmesi, çocuğun her türlü özelinin yazılı ve görsel olarak paylaşılması, çocukla ilişkileri düzenlerken ödül veya ceza olarak sunulması gibi durumlar ile bir istismarcı

tarafından çevrimiçi cinsel istismara maruz kalmasına kadar uzanan geniş bir spekturumda yer alabilmektedir. Çocukların eğitim, sağlık ve kişisel bakımlarından genelde ebeveynler veya devletin belirlediği kişi ve kurumlar sorumlu olmaktadır. Dolayısıyla bu sorumlu yetişkinler çocukların teknolojiyi sağlıklı ve yararlı kullanması konusunda da birinci derecede sorumludur. Çocuklarla ilgilenen bir yetişkinin teknolojiyi sağlıklı kullanma gerekliliğini göz ardı etmesi beklenemez. Bu konuda sağlanan farkındalık ve verilen önem, hem çocukların dijital alet başında adeta patolojik küçüklere dönüşmelerini engelleyebilir hem de siber ortamdan gelen tehlikelere karşı korunmalarına katkı sağlayabilir.

Teknolojik İhmal ve İstismar Kapsamında Değerlendirilen Araştırmalar

Dijital aletlerin kullanımının fayda ve zararları konusunda görüş ayrılıkları olabilmektedir. Örneğin Palmer (2006) yedi yaş altı çocukların dijital teknolojilere maruz kalmasının beyin sağlığı açısından zararlı olduğunu ifade etmekte ve maruz kalan çocuklar için “toksik çocukluk” deyimini kullanmayı tercih etmektedir. Dijital cihazların sağlıksız ve zararlı olacak şekilde kullanılması, görece bilinen diğer istismar türleri (fiziksel, duygusal, cinsel) gibi çocuklara biyopsikososyal açıdan zarar verebilmektedir (Mustafaoğlu ve Yasacı, 2018; Taner ve Gökler, 2004). Bu bağlamda devam eden paragraflarda dijital cihazları çocukların sağlıksız kullanımına neden olan aile dinamikleri ve çocuklar üzerindeki etkileri paylaşılacaktır.

Araştırmalara göre ebeveynlerin sağlıklı dijital teknoloji kullanımı, fayda ve zararları gibi konularda yeterince bilgili ve bilinçli olmadıkları ve çocuklarının dijital cihaz kullanımını denetleme konusunda sorun yaşadıkları ifade edilmiştir. Bu konuda çeşitli gruplar oluşmuştur. Bazı ebeveynlerin çocuklarının telefon/tablet/bilgisayar vb. kullanımı konusunda kontrolünün çok zayıf olduğu ya da hiç olmadığı, bazılarının ise zararlı kullanımın farkında olmasına rağmen yaşam şartlarından dolayı kontrol altına alamadıkları, bazılarının konuyu önemsemediği hatta örneğin yemek yedirmek yedirmeyi sağladığı için yararlı gördüğü, bazı ebeveynlerin sınırlama getirmeye çalışması sonucu ilişkisel çatışmalar yaşadıkları ifade edilmiştir. (Günüç ve Atlı, 2018; Özsoy ve Atılgan, 2018; Özyürek, 2018).

Bazı ebeveynlerin teknolojiyi çocuklar üzerinde “dijital emzik” gibi kullandıkları görülmektedir (Hars, Chakrabarty ve Mahajan , 2018). Araştırmalara bakıldığında ebeveynlerin çocuklarını dijital cihazlara eğitsel ve sanatsal amaçlarla yönlendirmesinin yanı sıra; ev işlerini yapmak, kendine vakit ayırmak, misafirlik gibi kalabalık ortamlarda rahat etmek, arkadaşları ile vakit geçirmek, susturmak-oyalamak, sakinleşmesini sağlamak, ödül olarak kullanmak, yemek yemesini sağlamak, uyutmak, oyun ve eğlence gibi amaçlarla yönlendirdikleri ortaya çıkmıştır. (Gündoğdu ve Ark., 2016; Günüş ve Atlı, 2018; Özsoy ve Atılğan, 2018; Özyürek, 2018; Ateş ve Durmuşoğlu Saltalı, 2019; Aksoy, 2020; Darga, 2021; Durmuş ve Övür, 2021).

Dijital cihazlar insanlara çeşitli yararlar sağlamakla beraber, bilgi kirliliği, sahtecilik yasa dışı çeşitli işleri kolayca yürütme ve bağımlılık gibi sorunlara neden olabildiği de bilinmektedir (Fuchs, 2003). Ancak tüm sorunlara ve yanlış kullanımlara rağmen dijital teknolojiler ile ilgili etkinlikler çocukların günlük yaşamında artarak etkili olmaya devam etmekte ve çocuğun fiziksel ve duygusal anlamda dünyasını doğrudan etkiler hale gelmektedir. (Kabakçı Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı, 2013). Hatta çocukların direkt olarak dijital alet kullanmadıkları zaman diliminde dahi onları etkileyebilmektedir. Norveç’te 527 çocuk üzerinde yapılan çalışmada 2 yaş altı çocukların diğer çocuklara göre arka planda çalışmaya devam eden televizyon yayınlarından daha fazla etkilendikleri belirlenmiştir. Yani yetişkinler tarafından izlenen ancak çocuğun sağlık ve gelişimi açısından uygun olmayan yayınlar çocukların ruh sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir (Tomopoulos, Cates, Dreyer, Fierman, Berkule ve Mendelsohn, 2014). Küçük çocuklarda gerçeği değerlendirebilme yetisi zayıftır. Bu zayıflık medyada onlara sunulan olay ve görüntülerdeki duyguları derinden ve gerçekçi bir şekilde yaşamalarına neden olabilmektedir. Bu durumdan ve yaşam tecrübesinin az olmasından dolayı medyada yer alan kurgusal her türlü içeriği kendi yaşamsal durumuna ve hayal dünyasına göre yeniden kurgulayarak yaşayabilmektedirler (Hoffner, 1997).

Aile ve çocuklarla ilgili yapılan araştırmalar çocukların ilk dijital teknoloji deneyimlerinin henüz bebek denilebilecek çağlarda olduğunu göstermektedir (Günüş ve Atlı, 2018; Toran ve ark., 2016). Eğer aile yeterli ve dengeli kullanım konusunda rehberlik

sunmuyorsa bu durumun çeşitli zararları olacağı söylenebilir. Çocuklar dijital aletleri kullanırken genelde sanal oyun, video, eğlence, eğitim ve sanatsal içeriklerle vakit geçirmektedir (Ateş ve Durmuşoğlu Saltalı, 2019). Ebeveynler, mobil cihazlara alışan bebek ve çocuklardan ilgili aleti ellerinden almaya çalışınca öfkeli ve agresif olduklarını, bazılarının şiddet uyguladığını, cihazı verince ise mutlu olduklarını belirtmiştir (Aral ve Doğan Keskin 2018; Gündoğdu ve ark., 2016; Günüç ve Atli, 2018). Dijital teknoloji kullanım alışkanlıklarının zararları ile ilgili yapılan aile araştırmalarına göre çocuklarda;

- Kötü tasarlanmış oyunların antisosyal ve saldırgan davranışları öğrenmesine ve hatta bu davranışların ödüllendirildiğini benimsemesine yol açabildiği,
- Agresif ve öfkeli davranışları olup saldırganlıkta artmaya sebep olduğu,
- Kaygı ve depresyon gibi ruhsal belirtileri olduğu,
- Sosyal gelişim, sosyalleşme ve özgüven sorunları yaşadıkları,
- Tanımadıkları kişilerle arkadaşlık kurup özelini paylaşabildikleri,
- Dikkat ve konsantrasyon sorununa bağlı akademik başarısızlık yaşadıkları,
- Uyku ve yemek alışkanlıklarında sorun yaşadıkları,
- Göz kuruluğu, kas-iskelet problemleri yaşadıkları,
- Dil gelişimi sorunları yaşadıkları,
- Bazılarının artık bağımlılık seviyesinde oldukları belirtilmiştir (Harman, Hansen, Cochran ve Lindsey, 2005; Palmer, 2006; Calvert ve Wilson, 2008; Mentzoni ve ark., 2011; Gündoğdu ve Ark., 2016; Günüç ve Atli, 2018; Mustafaoğlu ve Yasacı, 2018; Ateş ve Durmuşoğlu Saltalı, 2019; Aksoy, 2020).

Çocuk ihmal ve istismarına kapsamlı bir şekilde psikotarih, travma ve dissosiyasyon ekseninde bakan Öztürk (2020)'e göre dijital cihazlar sağlıklı kullanılmadığı durumlarda bir takım psikososyal sorunlar yaşanabilir. Teknoloji bağımlılıkları, sosyal yaşamın sekteye uğraması gibi görece bilinen sorunlar bunlar arasında sayılabilir. Ancak çok daha kompleks ve sağlık açısından riskli durumlarda yaşanabilir. Dijital dünyada maruz kalınan aşırı uyaran ve bilgi bombardımanı, kullanılan siber kimlikler, yaşanan siber travmalar ve mağduriyetler sonucu "siber dissosiyasyon" (bilinç, bellek, çevre algısı ve kimlik dağılması) durumu yaşanabilir. Başlarda dijital dünyaya uyum amacıyla kullanılan siber kimlikler bu

dissosiyojen zeminde zamanla siber alter kişilik haline dönüşerek insanın gerçek kimliği ile kontrol mücadelesine girmektedir (Öztürk ve Çalıcı, 2018). Siber alter kişilik bireyin gerçek yaşam kimliğini olumsuz etkileme ve kapsama alanına alma potansiyeline sahiptir. Aşırı uyaranlı ve çoklu kimliklerin hakim olduğu bu dijital dünya bireyi kuşatarak adeta siber travma yaşamasına ve entegrasyon krizlerine yol açmaktadır. Dolayısıyla siber dünyada kullanılan siber kimlik ile aktüel yaşamın gerçek kimliği arasındaki entegrasyon ne kadar zayıflarsa dissosiyasyon o derece yoğun yaşanmaktadır (Öztürk, 2020a). Siber dissosiyasyonun temel belirtileri ise şunlardır: Bireyin siber ortamda zamanın nasıl geçtiğini anlayamaması ve günde en az dört saat üzeri kontrolsüzce vakit geçirmesi, siber uzamda 15-30 dk ve üzerinde dalgınlık yaşaması, internette neler yaptığını unutmaması hatırlayamaması, siber uzamdan ayrılmak istememesi ve öfke kontrol sorunu yaşaması, gerçek yerine siber iletişimi tercih eder hale gelmesi, siber kimliğinin kontrolünü kaybetmesi, siber alter kişiliğe dönüşen siber kimliklerin bireyin davranışlarını kontrol altına alması, kendini olduğundan farklı ve parçalı gibi hissetmesi, siber ortamda ve gerçek yaşamda bilinç kesintileri ve amneziler yaşaması, sosyal ilişkilerden geri çekilme işe ya da okula gitmeyi reddetme (Öztürk, 2020b). Tüm bu siber travmatik sorunlar ve siber dissosiyatif yaşantılar kapsamında değerlendirilen konular hem çocuklar hem yetişkinler için ciddi bir risk teşkil etmektedir.

Bir diğer önemli konu ise ebeveynlerin sosyal medya platformlarında çocuklarına ait video, fotoğraf gibi görselleri ve kişisel bilgileri paylaşmasıdır. Bu durum "sharenting" (paylaşan ebeveynlik) olarak adlandırılmaktadır (Colins Dictionary, 2021). Çoğunlukla çocukların özel günlerine ait görsellerin paylaşılması, ebeveynin hem kendi internet bağımlılığından hem de sanal ortamda önemli gördüğü insanlara mesaj verme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Sosyal medyada varlığını göstermek ebeveyne her ne kadar iyi hissettirse bile çocuklar açısından ruhsal ve gelişimsel sorunlara, dijital kimlik hırsızlıklarına maruz kalmaya ve ebeveyn çocuk ilişkisinin bozulması gibi ciddi sorunlara neden olabilmektedir (Çimke, Gürkan ve Polat, 2018; Öztürk, 2020b; Ayhan ve Öztürk; 2021).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çocukların dijital cihazlardan fayda yerine zarar görmemesi için doğru ve dengeli kullanım gerektiği görülmektedir. Bu durum, çocuğun içinde bulunduğu aileye ve topluma bağlıdır. Çocuklar yaşam becerileri ve pratikleri konusunda yetişkinlerin bilgi ve tecrübelerine ihtiyaç duyarlar ve yetişkinleri rol model alırlar. Çocuk yetiştirme sorumluluğu olan bireylerin modern yaşamın kaçınılmazı haline gelen dijital teknolojilerin sağlıklı kullanımı konusunda çocuklara bilgi vermesi, yardım etmesi, rehberlik sunması gereklidir. Aksi halde çocuğun uğradığı veya uğrayacağı biyopsikososyal zararlar çocuğa karşı fiziksel, duygusal ve cinsel istismar ile benzer sonuçlar verecektir. Örneğin bağımlılık, agresyon, anksiyete, depresyon ve özgüvensizlik gibi sorunlar hem dijital cihazların sağlıksız kullanımı sonucu hem de ihmal ve istismar sonucu yaşanabilmektedir (Taner ve Gökler, 2004; Mentzoni ve ark., 2011). Bu yüzden aslında yaşamı kolaylaştıran ve birçok insanın önemli iş ve işlemlerini yürüttüğü dijital cihazları aile ve çocuklar sağlıklı kullanmadığı zaman çocuklara kesilen fatura “teknolojik ihmal ve istismar” olabilmektedir.

Günümüzde dijital cihazları faydalı ve sağlıklı şekilde kullanmanın önemli ve gerekli olduğu görülmektedir. Çalışmanın amacı teknolojik aygıtlar günlük yaşamdan uzak tutulmalı gibi gerçekçi olmayan söylemler geliştirmek değildir. Fakat konumuz çocukların ve ailelerin dijital aygıtlarla ilişkide yaşadığı sorunlara odaklı olduğundan öneriler, teknolojik ihmal ve istismar karşısında koruyucu ve önleyici tedbirler sunmak yönündedir.

Ebeveynler öncelikle kendileri akıllı cihazları yararlı ve dengeli biçimde kullanmalıdırlar. Dijital dünyadaki zararlı içerikler konusunda çocukları bilgilendirmeli, yararlı içeriklere yönlendirmelidirler. Dijital cihazları bakıcı gibi kullanmak yerine mümkün olduğunca kendileri çocuklarına vakit ayırmalı, çocuğun yaşına ve gelişim görevlerine uygun oyun oynamalı etkinlikler yapmalıdırlar. Eğer bilmiyorlarsa bunları öğrenmelidirler. Ayrıca çocukların sürekli evde dijital cihazlarla vakit geçirmesi yerine akranları ile sosyalleşebilecekleri ortam ve fırsatlar oluşturulmalıdır. Yemek ve uykudan 1 saat öncesinde telefon, bilgisayar, tablet vb. kullanımı durdurulmalıdır. (Özyürek, 2018; Ateş ve Saltalı, 2019; Aksoy, 2020; Durmuş ve Övür, 2021)

Çocukların dijital cihaz kullanımı için günlük sınırlı bir süre belirlenmeli, bu sürenin üzerine çıkılmamalı ve rehberlik sunulmalıdır. Anne ve babalar bu konuda tutarlı bir yaklaşım sergileyerek, kullanım sürecinde çocuğun yaşına ve ihtiyaçlarına uygun çizgi filmler izleyip faydalı oyunlar oynamasına imkân tanınmalıdır. Zararlı yayın ve oyunlar konusunda ebeveynler özellikle dikkatli olmalı, gerektiğinde müdahale edebilmelidirler (Johnson ve Dinger, 2012; Gündoğdu ve ark., 2016; Özyürek, 2018; Darga, 2021).

20 aile ile yapılan araştırmada ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça hem çocuklarda hem kendilerinde dijital bağımlılık konusunda bilinçli oldukları ve aile olarak haftanın belli günlerinde hiçbir teknolojik alet kullanmadan birlikte vakit geçirebildikleri belirlenmiştir. Bunlara bağlı olarak çocuklarını doğru ve bilinçli internet kullanımı konusunda iyi yönlendirdikleri de söylenebilmektedir (Akçay, 2020). Ebeveynlerin kendi kişisel gelişimlerine yatırım yapabiliyor olması, çocuğa ve aileye de olumlu yansıtacaktır.

Öztürk (2018)'ün geliştirdiği “doğal ve rehber ebeveynlik” stiline göre anne babalar çocuklarını hem travmatize edici yaşantılardan korumalı hem de olumsuz yaşam olayları ile baş etme becerileri kazandırmalıdır. Güven temelli ve duygusal karşılığı olan bir zeminde bilgi ve yaşam tecrübelerini çocuklarına aktarmalıdır. Günümüzde ise bunlara ek olarak dijital iletişim araçlarını optimal düzeyde kullanmayı ergenlik öncesine kadar çocuklarına öğretmeleri gerekmektedir. Tabi bunun için öncelikle kendileri optimal kullanıcı olmalıdırlar. Teknolojiyi çocuklara ödül veya ceza gibi sunmanın duygusal istismar olduğunu bilerek hareket etmeli ve çocukların dijital dünyada siber travmalara ve siber dissosiyasyona açık hale gelmesine sebep olmamalıdırlar (Öztürk, 2020b).

Ebeveynlerin kendi teknolojik bağımlılıkları olması durumunda çocuklarını ve eşlerini ihmal etme olasılığı yüksektir. Bu durumda hem kendileri hem çocukları zarar görmüş olacaktır. Varsa önce sağlıksız kullanımın önüne geçmek için tedavi seçenekleri muhakkak değerlendirilmelidir. Devlete ait ya da özel kuruluşlarda bağımlılık konusunda çalışan bir ruh sağlığı profesyoneliinden yardım almalıdırlar.

Kaynakça

- Akçay, D . (2020). Ebeveynlerin çocukların dijital video oyunları bağımlılığı karşısında tutum ve davranışları . *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* , 5 (2) , 65-71.
- Aksoy, S . (2020). Akıllı cihazların ebeveynler tarafından çocuk bakımında bir bakıcı olarak kullanılması: nitel bir araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7 (11) , 231-243 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/58010/811754>
- Albayrak S., Balcı, S. (2014). Gençlerde madde bağımlılığı ve önlenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 11 (2), 30-37
- Aral, N., & Doğan Keskin, A. (2018). Ebeveyn bakış açısıyla 0-6 yaş döneminde teknolojik alet kullanımının incelenmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 317-348.
- Ateş, M. ve Durmuşoğlu Saltalı, N . (2019). KKTC’de yaşayan 5-6 yaş çocukların tablet ve cep telefonu kullanımına ilişkin ebeveyn görüşlerinin incelenmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 62-90.
- Ayhan H. ve Öztürk E. (2021). Sharenting (paylaşan ebeveynlik): dijital dünyada ebeveyn olmanın görünürde normal bir yansıması. *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi*. DOI: 10.5336/forensic.2021-82082
- Calvert, S. L., ve Wilson, B. J. (2008). *The Handbook Of Children, Media And Development*. Wiley-Blackwell
- Collins Dictionary. *Sharenting*. İn Collins Dictionary. 23.04.2021 tarihinde <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/sharenting> adresinden erişildi.
- Çalışkan, M. (2019). Toplum ve suç araştırmalarında sınırları aşan bir sorun “çevrimiçi çocuk istismarı” . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (61) , 122-131.
- Çimke, S., Yıldırım Gürkan, D., Polat, S. (2018). Sosyal medyada çocuk hakkı ihlali: sharenting. *Güncel Pediatri*, 16 (2) , 261-267 .

- Darga, H . (2021). Anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların evde oynadıkları dijital oyunlar ve ebeveynlerin davranışlarının belirlenmesi. *Journal of Computer and Education Research* , 9 (17), 447-479 . DOI: 10.18009/jcer.876987
- DeMause, L. (Ed.). (1995). *The history of childhood*. Jason Aronson, Incorporated.
- Durmus, K. ve Övür, A. (2021). Medya etkileri bağlamında okul öncesi dönem çocuklarının yeni medya kullanımının analizi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5 (2), 136-155.
- Fuchs, C. (2003). *Internet and Society: Social Theory in The Information Age*. Routledge.
- Gündoğdu, Z., Seytepe, Ö., Pelit, B., Doğru, H., Güner, B., Arıkız, E., Akçomak, Z., Kale, E., Moran, İ., Aydoğdu, G., Kaya, E . (2016). Okul öncesi çocuklarda medya kullanımı. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* , 2 (2) , 6-10 . DOI: 10.30934/kusbed.358563
- Günüç, S. ve Atli, S. (2018). 18-24 aylık bebeklerde teknolojinin etkisine yönelik ebeveyn görüşleri. *Addicta: The Turkish Journal on Addiction*, 5, 205–226.
- Harsh, P., Chakrabarty, B., K. ve Isha Mahajan, I. (2018). Early exposure and adaptability of smart phone devices among young children and parental perception of their usage in a semi urban, middle class population in india. *International Journal of Current Advanced Research*, 7 (8), 14772-14775. doi.org/10.24327/ijcar.2018.14775.2690.
- Hoffner, C. (1997). Children's Emotional Reactions To A Scary Film: The Role Of Prior Outcome Information And Coping Style. *Human Communication Research*, (23), 323-341.
- Harman, J. P., Hansen, C. E., Cochran, M. E., ve Lindsey, C. R. (2005). Liar, liar: internet faking but not frequency of use affects social skills, self-esteem, social anxiety, and aggression. *Cyberpsychology ve Behavior : The Impact Of The Internet, Multimedia And Virtual Reality On Behavior And Society*, 8(1), 1–6. https://doi.org/10.1089/cpb.2005.8.1
- Johnson, J. A.ve Dinger, D. (2012). *Let them play: an early learning (un)curriculum*. Redleaf Press.

- Kabakçı Yurdakul, İ , Dönmez, O , Yaman, F , Odabaşı, H . (2013). Digital parenting and changing roles . *Gaziantep University Journal of Social Sciences* , 12(4) , 883-896.
- Kara Özçalık C. Ve Atakoğlu R. (2021), Online child sexual abuse: Prevalence and characteristics of the victims and offenders. *Journal Of Psychiatric Nursing*, 12(1): 76-81, DOI: 10.14744/phd.2020.30643
- Kırık, A.M. (2014). Aile ve çocuk ilişkisinde internetin yeri: nitel bir araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 337-347.
- Koca, M. (2012). Çocuk istismarında ihbar yükümlülüğü. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), 113-128.
- Mentzoni, R. A., Brunborg, G. S., Molde, H., Myrseth, H., Skouverøe, K. J., Hetland, J., ve Pallesen, S. (2011). Problematic video game use: estimated prevalence and associations with mental and physical health. *Cyberpsychology, behavior and social networking*, 14(10), 591–596. <https://doi.org/10.1089/cyber.2010.0260>
- Mustafaoğlu R., Yasacı Z. (2018). Dijital oyun oynamanın çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), 51-58.
- Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z. ve Razak Özdiñler, A. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions. Advance online publication.* <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.2.0051>
- Özsoy, D , Atılgan, S . (2018). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 0-8 yaş grubu çocukların internet kullanımı ve bu kapsamda ebeveyn arabuluculuğu: Nitel bir araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*, 11(2), 96-125. DOI: 10.18094/josc.415323
- Öztürk, E. (2016). Psicotarih açısından çocuk yetiştirme tarzları ve çocuk istismarı. *Türkiye Klinikleri J Foren Med-Special Topics*, 2(3), 24-34.
- Öztürk E. (2018a). Psicotarih ruhsal travma ve dissosiyasyon. O. Celbiş (Ed.), *Turaz akademi* (1. baskı, s. 92-106). Akademisyen Kitabevi

- Öztürk E. ve Çalıcı C. (2018b). Modern toplumda kimlik,“siber dissosiyasyon” ve “siber alter”: Teorik ve klinik bir yaklaşım. E. Öztürk (Ed.), *Ruhsal travma ve dissosiyasyon* (s. 39-47). Türkiye Klinikleri.
- Öztürk, E. (2020a). *Travma ve dissosiyasyon: Psikotraumatoloji temel kitabı*. Nobel Tıp Kitabevi.
- Öztürk E. (2020b). Siber toplumlar ve siber hayatlar: dissosiyojen bir ajan olarak dijital iletişim ağları. E. Öztürk (Ed.), *Siber psikoloji* (1. baskı, s. 1-13). Türkiye Klinikleri.
- Özyürek, A. (2018). Okul öncesi çocukların bilgisayar teknolojileri kullanımının annelerin görüşlerine göre incelenmesi. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(2), 1-12. DOI: 10.36731/cg.467662
- Palmer, S. (2006). *Toxic childhood: How the modern world is damaging our children and what we can do about it*. Orion
- Plowman L., Stevenson O., Stephen C., ve McPake J. (2012). Preschool children’s learning with technology at home. *Computers and Education*, 59 (1), 30-37.
- Powell, A., & Henry, N. (2017). *Sexual violence in a digital age*. Springer.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- TDK-Türk Dil Kurumu. *İstismar*. sozluk.gov.tr içinde. 23.04.2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Tomopoulos, S., Cates, C. B., Dreyer, B. P., Fierman, A. H., Berkule, S. B., ve Mendelsohn, A. L. (2014). Children under the age of two are more likely to watch inappropriate background media than older children. *Acta paediatrica (Oslo, Norway : 1992)*, 103(5), 546–552. <https://doi.org/10.1111/apa.12588>
- Toran, M., Ulusoy, Z., Aydın, B., Deveci, T., Akbulut, A . (2016). Çocukların dijital oyun kullanımına ilişkin annelerin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(5), 2263-2278.

TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni (2020). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması* (Sayı: 33679). Türkiye İstatistik Kurumu.
[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679)

Yale University Sexual Harassment and Assault Response ve Education. *Cyber Abuse*.
23.04.2021 tarihinde
https://sharecenter.yale.edu/sites/default/files/files/ShareCenter_CyberAbuse-PDF%5B1%5D.pdf adresinden erişildi.

World Health Organization Child Maltreatment, 23.04.2021 tarihinde
<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> adresinden
erişildi.

Ziyalar, N. (2020). *Çocuk İstismarı ve Çocukla Adli Görüşme*. Seçkin Yayıncılık.